

Udsnit af Parthenonfrisen.

HVAD ER DET FOR EN KOMEDIE?

Aristofanes' *Rytteriet*

Af Marcel Lysgaard Lech

Rytteriet er en grovkornet satire over det post-Perikleiske demokrati under en krig, der synes at trække ud. Aristofanes retter alt sit komiske skyts mod den populære politiker Kleon, der i komedien er en slave fra Paflagonien, hvilket naturligvis er en ondskabsfuld vittighed, der skal fratage Kleon sin position som demokratiets lederskikkelse. Men ingen går fri i *Rytteriet*, for i komediens verden er Athen blevet til en lille husstand, hvor demokratiet afbilledes som en gammel gnaven stodder, i oversættelsen kaldet "Folke", hvis største fornøjelse er at lade slaverne, alias politikerne, slås om at tilfredsstille hans luner. Folke er besat af oraklers prognoser eller, sagt med andre ord, meningsmålinger og statistikker om „virkeligheden“, og denne mani udnytter Paflagon (Kleon) til egen vinding, for i oraklerne står sandheden om demokratiets udvikling: At der altid kommer en større populist til! Denne nye populist og de andre slavers frontkæmper er en pølsesælger fra byens rendesten, hvis eneste fordel frem for Paflagon er, at han er endnu mindre stueren. Aristofanes er her i sit mest sortseende og ondskabsfulde lune i *Rytteriet*, og tekstens æstetik er grotesk og skandaløs, kvalmende og støjende. Alt i alt et godt eksempel på Aristofanes' kunst og en spydig modpol til det glansbillede, man hyppigt får af Athens kunst og demokratiske kultur.

Udover at *Rytteriet* er meget aktuel, så har komedien været en stor del af mit liv i og med jeg skrev PhD om den fra 2007-2011. Derfor føler jeg, jeg kender den ret indgående, og til stadighed udgiver jeg artikler og holder forelæsninger om den. Derved var en stor del af det arbejde, jeg altid laver inden jeg begynder at oversætte, nemlig at notere alle nøgleord, billedsprog og tekstproblemer, stort set klar fra begyndelsen, således at jeg lynhurtigt kunne komme i gang med at lege med selve teksten. På en måde er *Rytteriet* som man nu kan læse på dansk, resultatet af mindst ti års forskning fra min side, alt i alt en ret tilfredsstillende proces.

Aristofanes' betydning og aktualitet

Til trods for den kvalmende komik tegner Aristofanes her et klart billede af populismens midler og grundlag, og de problemer, som alle demokratier på et tidspunkt møder og må

imødegå. Som mange populistere i dag er alle slaverne i Rytteriet reelt eliten, nemlig samtidige politikere, og de erklærer sig som "folkets" støtter, på trods af de tydeligvis hypper egne karotofler. Pølsesælgeren er en protest fra samfundets bund, men udnyttes netop af denne elite til at vinde folkets gunst. Interessant er det, at skræller man komediens bizarre blanding af mad og sex væk, står kaos og frygt tilbage; grundpillerne i en hver populistisk bevægelse. Følgende tjekliste om politik kan ligeledes udledes af Rytteriet:

Politik er:

- 1) den, der råber højest
- 2) skamløshed
- 3) at antage at folket er ubegavet
- 4) at skabe konstante fjendebilleder
- 5) at konspirere, mens man anklager alle andre for selv samme
- 6) at ødelægge statens sammenhængskraft
- 7) at kneppe sig til magten

Det betyder ikke, at disse "teser" om politik afspejler virkeligheden hverken dengang eller nu, men politikerlede opstår netop, når politikere anklages for en af disse alvorlige punkter. Alt i alt præsenterer Rytteriet hændelser, som man også kan se i moderne populisme (Mogens Herman Hansen: Hvordan forvrænger populismen demokratiet? Informations Forlag 2017), og der var netop så mange lighedspunkter mellem den amerikanske valgkamp og Aristofanes' satire, at jeg tilbage i foråret 2017 satte mig for at forsøge at oversætte Rytteriet. Desuden har jeg til stadighed fundet megen inspiration til dialogen i dansk politik, som på alle fronter bliver mere og mere populistisk.

“ ... en spydig modpol til det glansbillede, man hyppigt får af Athens kunst og demokratiske kultur.

At oversætte

Det siger sig selv, at en komedie kræver andre oversættelseskneb end en tragedie. I tragedien skulle plottet meget gerne være indrettet således, at det i sig selv skaber en tragisk og derved sørgelig slutning, men en komedies plot er ikke nødvendigvis komisk i sig selv, i komedien er det midlerne til målet, der er komiske, det være sig sexstrejker for fred (Lysistrate) eller private fredsaftaler med bystatens dødsfjender (Acharnerne). I Rytteriet skal demokratiets reddes, og dertil skal man finde den mindst tænkelige kandidat, og det bliver altså Pølsesælgeren, hvilket skaber en stor del af komediens billedsprog: fx versene 213-219:

*Ja, barnemad! Og gør nu det, du altid gør!
Se, der skal laves pølser nu; så hak og kværn vor stat,
og rør det hele godt, og tilsæt folket her
lidt sursødsprogsøvs – spécialité du chef!
Og så har du jo fine folkeførertræk, ik' sandt?
En ækel stemme, skidt opvækst, en ægte markedsmand,
politikernes adelsmærker hver og en!*

Men Aristofanes er udmærket klar over, at han hyppigt blander flere billeder sammen, og selv det laver han vittigheder ud af: fx versene 461-470:

PAFLAGON

*Demeter dog, dit rænkebyggeri kan sgu da ik'
få narret mig, for straks så jeg, hvordan du tømred' samme,
et rænkespil, din rænkesmed, men kun med klister dog.*

PØLSESÆLGEREN

*Og dine gøremål i Argos kan da heller ik'
få narret mig! De' vores nye venner, påstod du.
Du hygged' dig i Sparta for at score kassen selv.*

SLAVE A

Hov, her skal du da bru' en værkstedsmetafor?

PØLSESÆLGEREN

*Se nu, hvordan han puster kroppen op, den blæsebælg,
for at slå mønt på dem, han selv har smidt bag lås og slå.*

SLAVE A

Så flot, for du slår mønt af jern og ikke klisteri!

Det er naturligvis sådanne steder, hvor man virkelig kommer på arbejde som oversætter for at få alle de mange sproglige lag med, samtidig med at det gerne skulle være morsomt; dette må læserne dog bedømme. Aristofanes er desuden kendt for sine komplicerede sproglige sammensætninger og nydannelser, ordspil og ordkløveri, der minder om Marx Brothers og Ørkens Sønner, og da jeg ikke anser mig selv for at være en komiker, gør jeg mig ingen forhåbninger om at have fanget alle disse elementer i teksten, men blot at jeg har gjort mit bedste: fx 708-711:

PAFLAGON

Med mine negle hapsjer jeg fra dig dit tarmsystem.

PØLSESÆLGEREN

Den mad, du får fra Prytaniet ganske gratis, negler jeg.

PAFLAGON

Jeg hiver dig for folket, så skal du nok få din dom.

PØLSESÆLGEREN

Jeg hiver også dig hen til en helt horribel hetz.

Forhåbentlig står ligheder og modsætninger nogenlunde klart her: negle (substantiv/verbum); tarm vs. mad; tyveri = at få noget gratis; hive = fysisk anklage; dom (juridisk) vs. hetz (dom uden jura). Sådanne meningslag slås man med konstant i komedien både på et mikroplan (den enkelte passage) og på et makroplan (hele teksten), fordi en del af Aristofanes' stil er en sproglig akkumulering af billeder, meninger og vittigheder, der hænger sammen i et større netværk.

Komediens sjofelheder er et helt selvstændigt problem i forbindelse med at oversætte, for Aristofanes er sjældent direkte sjofel, men bruger en masse omskrivninger, der ikke i sig selv er sjofle, men som netop bliver saftige i deres kontekst. Her må man prøve at fange det sjofle på samme måde, altså indirekte, og lade det være op til den enkelte læsers mere eller mindre beskidte tankegang, som fx i vers 278-9:

PAFLAGON

Denne mand skal nu for retten, for han eksporterer klart skipperlabskovs, fokkemaster til vor fjendes admiral!

Hvor det er det lydlig sammenfald med "fuck", der spilles på eller i versene 26-29:

SLAVE B

Sådan, sådan!

Det er det samme som at gokke jernet af, så hør!

Sig: „Stik“ og „Ke“ og „Af“! Og så: „Lad os“! Og nu: Kør løs!

SLAVE A

Jo, „Stik“ og „Ke“ og „Af“ så „Lad os stikke af“!

SLAVE B

Sådan!

Vi stikker af!

SLAVE A

Nej vent, for stikkeri og gokken af,

og se de høns, der gokker ganske sagte dér!

SLAVE B

Ja, og?

SLAVE A

Der bli'r sgu pikfald, hvis de pikker i mit gokkejern!

Her er det udtrykket "at gokke den af", der åbner for et ikke sjofelt billede på en hønsegård, der alligevel tvinges ind i den sjofle ramme af sine lydlig sammenfald med et grimt ord for mandens kønsdel. I sig selv er pikfald, at pikke og et gokkejern ikke sjofle, men et sømandsudtryk, fugles hakken med næbet og et lystfiskerredskab, alle områder som komedien konstant stjæler sine billeder fra. Det er nok plat og dumt, men det er langt hen ad vejen sådan, Aristofanes' komik skabes. Det kræver, at man som oversætter har sat sig godt ind i Aristofanes' sprogbrug, således at man kan iklæde en oldgræsk vittighed, der faktisk handler om, at slaver, der onanerer, får flået huden af ved piskeslag; onani er noget, dovne slaver åbenbart fordriver tiden med. Endvidere tillader jeg mig at lege med den græske teksts brug af ordet oiōnos (fugl), der på det pågældende sted nok snarere skal betyde „et tegn“, da grækerne tog varsler af fugle, og derfor kan ord for fugle til tider betyde et jærtegn. Men at oversætte sådan en passage slavisk ville på ingen måde være morsom, så derfor må man hakke en hæl. Andre steder var vittighederne lettere at overføre til dansk.

“ ... politikere (...) erklærer sig som “folkets” støtter, på trods af de tydeligvis hypper egne kartofler.

Rytteriet i græsk- og oldtidskundskabsundervisningen

For det første er Rytteriet en fremragende komedie og et perfekt eksempel på en satirisk tekst og på Aristofanes' komik og stil, men når det er sagt kan den samlæses i et demokratiforløb, hvor Platons demokratikritik i Staten passende kan indgå. Den kan også samlæses i større samfundsfaglige forløb om store spørgsmål som demokrati, populisme, meningsdannelse, ytringsfrihed, satire osv.